

Здравко Фенлачки¹

ЖИВОПИСНИ ЗАПАДНИ КАРПАТИ (MUNTII APUSENI)

Планине Апусени пружају се северно од тока Мориша све до реке Баркау, десне притоке Криша која тече северно од Орадеје. Својом источном страном затварају трансилванијску висораван, а на западу, њихови обронци пружају се до низије Тисе. По изгледу подсећају на средњовековну тврђаву. Лако су приступачни, најнижи су међу Карпатима са унутрашњим котлинама, прилази им се из Орадеје, Бејуша, Клужа, Турде или из Ајуда, Деве и Алба-Јулије. Данас су се и људи и пејсажи ових планина изменили а подземна природна богатства: злато, сребро, бакар, алуминијум, уранијум све се више искоришћавају. Ма коју трасу изабрали упознаћемо места, људе који се међусобно разликују од једне долине до друге, од једног засеока, до другог они који су духовно повезани. Везују их иста прошлост, исте легенде, сви су се они вековима борили за слободу, како они из Заранда, тако и они са Криша, Аријеша, из Абруда и Кампења. Током историје становници Западних Карпата борили су се против угњетавања. Народни хероји моца Хорија, Клошка и Кришан подигли су 1784. устанак. Људи из планинских долина Апусена из Калате, Изворул-Кришулуј, Видре, познати су под именом моци.

Пејсаж планинског система који стварају Апусене услед хемијског и механичког распадања кречњака је врло разнолик: карстна поља, пећине, понори, долине и теснаци: Детуната, Кејиле Турзи. Туристички су интересантне „Медвеђа пећина“ и траса која води са југа од Брада преко Врха Гаине до глечера Скаришоаре и даље долином Аријеша до Турде на северу. МЕДВЕЂА ПЕЋИНА откривена је 1975. године у бившем мермерном рудокопу, код села Кишкау (општина Пиетроаса). Пећина је осветљена и мета је ђачких екскурзија. Са два нивоа „Медвеђа галерија“ и Е. Раковица. Сталактити и сталагмити су различитих величина (макарона-свеће). Карактеристични су фосилни остаци пећинског медведа *URSUS SPELEUS* који је нестао пре 15.000 година. При улазу је чекаоница, бар, киоск домаће радиности. Дужина пећине је 1 км а надморска висина 482 м. Пећински украс је изузетан: „Мастодон“ – „Пагоде“ – „Језеро с локвањем“.

За све оне које иду на Гаину од нарочитог је интереса музеј кућа АВРАМ ЈАНКУ истоименом селу које се некада називало ВИДРА, то је

¹ Здравко Фенлачки, проф. географије у пензији, Темишвар.

малена кућица са огромним високим, стрмим кровом покривена шиндром, са прозорчетом које можеш шаком покрити у којој се родио 1848. и провео детињство „горски краљ“ храбри вожд и борац за народна права. Чим се из музеја изађе импресионира панорама планинског врха Гаине која се простира на подножју, на домаку села. То је планина која има своје лепоте и чари, за коју је везана успомена из најстаријих времена ових крајева.

Изванредни географски положај сједињује све путеве. Традиционални празник „ДЕВОЈАЧКИ ВАШАР“ се одржава на самом платоу ши-роком 2 км последње недеље јула. На дан празника моци у живописним народним ношњама из села у долинама Аријеша, Црног и Белог Криша, пењу се планинским стазама, пешице или јашући на брдским коњићима. Празник почиње изласком сунца, девојке уз звуке тулника најављују поче-так славља. То је у ствари празник свих моца, на којем младићи и девојке играју, певају, стичу се нова пријатељства, упознају се момци са девојкама из даљих крајева тако да се многи од њих узимају, склапају се бракови. То је разумљиво јер се становништво овог краја на планинама врло раштрка-ло, куће су удаљене километрима једна од друге. Гаина је дакле тачка која пружа прилику за састанак родбине за међусобно познанство и зближава-ње. На позорници у природном декору приређују се народне, забавне и фолклорне представе и приредбе као и вашар са продајом производа дома-ће радиности (крзнарски, кожарски производи).

Врло лепа околина представља туристичку атракцију првог реда не само за домаће већ и за стране туристе. Недалеко од Гаине за неколико са-ти пешачења стиже се до ГЛЕЧЕРА СКАРИШОАРЕ. Необичном и чуде-сном игром природе створена је јединствена глечерска пећина у којој се вековима одржава фосилни глечер са подземним ходницима и просторија-ма, које украшавају највећим делом ледени провидни сталактити и сталаг-мити у облику стубова, завеса, престола. Приступ пећини је доста лак. Од туристичког дома за пола сата стиже се до понора одакле воде у 50-метар-ску дубину кружне дрвене степенице. Одмах при улазу у пећину хладан и влажан ваздух наговештава леденицу и изазива језу. У својој унутрашњо-сти пећина има више галерија од којих су само две лако приступачне и до којих се стиже леденим степеницама; док су остале теже приступачне до-кле долазе само спелеолози, истраживачи. Глечер Скарисхоара проглашен је за природни резерват под окриљем Академије Наука. У току целе годи-не има велики број посетилаца.

Слика 1. – Музеј – кућа Аврам Јанку

Слика 2. – Теснац „CHEILE TURZII”

Клисура „CHEILE TURZII“ је једна од најлепших клисура у нашој земљи. Стиже се из Клуџа преко Фелеака и Турде у близини каменокопа мермера код села Петрешти (општина Сандулешти). На самом улазу у теснац, смештен је планинарски дом крај кога тече речица Хашдате, лева притока Аријеша. Дужина клисуре је око 2 км. У клисури је полумрак, између брда тече, бучи и пенуши се, ствара дубоке зеленкасте вирове речица Хашдате. Чује се крештање и писак многобројних пећинских птица. Игром природе, разорна снага воде је пролокала корито кроз кречњачку планину ТРАСКАУ. Високе литице са усправним зидовима које на неким местима достижу висину до 200 метара заклањају небо. Око 997 ендемичних и ретких биљака красе читаво подручје од 100 ха, које је проглашено за природни резерват. Од ретких биљних врста овде расту дивљи бели лук (сибирски), дивља јабука, омаг, каранфил, а од животиња црвени лептир, орлови, ласта камењарка (*Riparia ripensis*). Није случајно да се у бањи Феликс (Западни Карпати) одржао еколошки конгрес.